

Mary BEARD, *Laughter in Ancient Rome: On joking, tickling, and cracking up* (Sather Classical Lectures; volume 71), Oakland (CA), University of California Press, 2014, 319 pp. ISBN: 978-0-520-27716-8.

Què feia riure els romans, o, si més no, a l'elit dominant romana; quin paper tenia el riure en les relacions socials d'aquesta elit; i fins a quin punt podem comprendre i compartir la cultura del riure dels romans. Aquestes són les tres preguntes que Mary Beard prova de respondre en el seu nou llibre. L'autora ja avisa en un capítol introductori de la complexitat del tema que es disposa a tractar: provar d'entendre els mecanismes del riure ja és una qüestió prou difícil (què ens fa riure, per què riem, per què volem fer riure), però a més en aquesta obra Beard prova d'estudiar el riure d'una cultura diferent de la nostra, la romana, una cultura a la qual només podem accedir parcialment a través dels textos que ens han arribat. A fi de respondre aquests interrogants, Beard organitza el llibre en dues parts.

La primera part tracta de la teoria i la història del riure dels romans. És una part de caràcter general i teòric, en comparació a la segona, que tracta casos concrets, tal com veurem més endavant. En primer lloc, repassa les diferents teories del riure des de l'Antiguitat fins als nostres temps; també discuteix sobre si el riure és una capacitat innata i exclusiva de l'ésser humà o bé si és un fet cultural; comenta la dificultat d'escriure una història del riure i en destaca les temptatives de Keith Thomas i de Mikhail Bakhtin; i discuteix diferents autors clàssics, com Catul, Horaci i la polèmica ègloga quarta de Virgili.

Aquestes consideracions estableixen la base que permet a l'autora centrar-se en casos concrets. Beard n'escull quatre: en primer lloc, l'humor en l'oratòria, especialment en Ciceró. L'autora tracta de l'equilibri difícil

que Ciceró intenta mantenir entre fer riure el seu públic —i aconseguir mantenir així la seva atenció— i sobrepassar els límits i convertir-se ell mateix en ridícul. Aquí Beard destaca la importància de la imitació alhora de denigrar un rival, però adverteix que aquest recurs es pot girar fàcilment en contra i equiparar l'orador al més infame dels actors, un mim.

A continuació, l'autora dedica un capítol a la relació entre el poder imperial i el riure: el riure com a arma i frontera social; la importància de l'humor en la caracterització positiva o negativa d'un governant; la relació entre diferents grups socials a través de l'humor; i la presència de bufons i paràsits en les corts dels poderosos. En tercer lloc, Beard se centra en un aspecte ben diferent, els animals que susciten el riure, especialment els ases —amb atenció a les *Metamorphoses* d'Apuleu— i els micos, que resulten ridículs per la seva imitació maldestre dels homes. Per últim, Beard dedica tot un capítol al *Philogelos*, un recull d'uns 260 acudits en grec del segle IV dC: n'examina els mecanismes recurrents, els personatges que hi apareixen i en dona força exemples.

Com és obvi, Beard no pretén fer un estudi exhaustiu de totes les manifestacions humorístiques de la literatura llatina, tasca d'altra banda gairebé impossible, sinó que, a partir del marc teòric establert en la primera meitat del llibre i exemplificat en els casos concrets que hem vist en la segona part, intenta contestar els interrogants que hem exposat a l'inici d'aquesta ressenya. El resultat és prou satisfactori: sense cobrir àrees que ja han rebut un tractament prou

ampli —com ara l'humor en Plaute i Terenci—, Beard ens apropa a l'humor quotidià dels romans, especialment a les bromes i els acudits que els devien fer cargolar de riure. Es tracta d'una obra distesa i divertida, com no pot ser d'altra manera, a causa de la gran quantitat de bromes i situacions còmiques que apareixen en el llibre; i al mateix temps de gran rigor, com ho demostren la cura i la

precisió amb què Beard tracta els diferents conceptes i temes.

L'abundància de notes i la bibliografia consultada, que clouen el llibre juntament amb un índex analític de gran utilitat, donen mostra de l'esforç que Beard ha dut a terme en investigar el riure dels romans.

Víctor González Galera

Silvia EVANGELISTI, *Epigrafia anfiteatrale dell'Occidente romano. VIII. Regio Italiae I, 1: Campania praeter Pompeios* (Vetera 18), Roma, Edizioni Quasar, 2011, 152 pp., 45 imatges en b/n al final del llibre. ISBN: 978-88-7140-459-2.

Un nou volum, el vuitè, de la sèrie sobre l'epigrafia amfiteatral de l'Occident romà a cura del professor Gian Luca Gregori i que forma la divuitena entrega de la col·lecció *Vetera* dirigida pel professor Silvio Panciera. En aquest cas, el volum que ressenyem ha estat elaborat per la professora Silvia Evangelisti i recull totes les inscripcions relacionades amb l'àmbit amfiteatral aparegudes al territori de la Campània, amb l'excepció de les de la ciutat de Pompeia, que, segons indica l'autora, seran tractades en un volum propi. Tampoc no hi apareixen les inscripcions de l'altre territori de la *Regio I*, el Laci, atès que ja van ser tractades en el quart volum de la mateixa sèrie.

En el volum que ens ocupa la professora Evangelisti recull 61 inscripcions organitzades en 47 fitxes, ja que agrupa les inscripcions duplicades o aquelles que pertanyen a un mateix àmbit, com ara els set *cunei* trobats a l'amfiteatre de Pozzuoli. D'altra banda, tal com és habitual en la sèrie, les fitxes apareixen agrupades en diferents seccions temàtiques: l'administració dels *munera*; *munera* i *venationes*; gladiadors i escoles gladiatòries; i amfiteatres i estructures annexes. Abans de tot, però, la professora Evangelisti dedica una secció a comentar breument cinc inscripcions

que en algun moment han estat relacionades al món amfiteatral campà, però que, a parer de l'autora, n'han de ser excloses.

La professora Evangelisti elabora el recull d'inscripcions seguint els criteris usuals de la sèrie, amb la definició i edició de la inscripció pertinent, i un ampli comentari de les particularitats de l'epígraf, acompanyat d'una abundant bibliografia. En el cas que la inscripció encara es conservi, en trobem al final del volum la reproducció fotogràfica. Això ens ha permès detectar alguna inexactitud en l'edició d'una de les inscripcions, la n. 9: en la l. 5, la professora Evangelisti edita *plebs*, mentre que en la fotografia de la inscripció (Fotografia 8 [cat. 9], Taula IV, p. 136), hom adverteix clarament la paraula *pleps*, lectura que també ofereix J. D'Arms en la seva edició de l'*AE* 1974, 266 = *AE* 1980, 236 i que la professora Evangelisti recull en l'aparat crític.

D'altra banda, l'autora se sorprèn per la presència d'un *collegium scabillariorum* en un edifici annex a l'amfiteatre de Pozzuoli, testimoniada en la inscripció 45, i accepta la hipòtesi de J.C. Golvin, segons el qual aquest espai fou atorgat al *collegium* per la seva implicació en la construcció de l'amfiteatre. Potser podem trobar una altra explicació en les *nugae* o els *embolia*, representacions breus